

Şiir Dilinde Yinelemeler*

DR. KAAAN TANYERİ**

Öz

Bu çalışmada yinelemelerin, estetik değeri yüksek olan şiir dilindeki biçimsel konumu ve işlevi incelenmiştir. Şiir dili genel olarak, estetiği önceler. Bu yönüyle şiir dili, şairlerin üretim özgürlüğünü sınırlandırarak disiplin altına alır. Şairler, şiirin kısa hacmi içinde bu sınırlılıklara dikkat ederek sözcükleri titizlikle seçer. Buna karşın şairin yaratıcılığını ve yeteneğini sergileme alanı olması beklenen şiirlerde harf, sözcük, söz grubu, dize ya da dizelerin yinelenmesi görülür. İlk bakışta çelişki ve estetiğe aykırı olarak değerlendirilecek bu durum rastlantısal değil, nedenseldir. Şairler, şiirin sınırlandırılmış alanında yinelemeleri çeşitli işlevlerle donatır. Buna göre yinelemeler metnin bağdaşıklığını oluşturur ve biçimsel otomatizm yaratır. Ancak yaratılan bu otomatizm aynı şekilde yinelemelerin kesilmesiyle yıkılır ve böylece okurun sanatsal algılama yetisi yükseltilir. Öte yandan yinelemelerin, Gestalt psikoloji açısından şekil-zemin ilişkisi kurarak metnin alımlama sürecini desteklediği, dizenin şiirdeki konumunu sağlamlaştırdığı söylenebilir. Bu kapsamda yinelemeyi iki bölümde ele aldık. Birinci bölümde yinelemenin ne olduğunu tartıştık ve yineleme türleri sınıflandırması önermekle beraber yinelemeleyi günümüz Türk şiirinden örneklerle açıkladık. Son bölümde ise yinelemenin tespit edebildiğimiz işlevlerini ortaya koyduk.

Anahtar Sözcükler: şiir, şiir dili, yineleme, yineleme türleri, yinelemenin işlevleri.

REPETITIONS IN POETIC LANGUAGE

Abstract

In this study, the formal position and function of repetitions in the poetic language, which has high aesthetic value, are examined. The poetic language generally prioritizes aesthetics. In this respect, the poetic language disciplines poets by limiting their freedom of production. Poets choose words meticulously, paying attention to these limitations within the short volume of the poem. However, in poems that are expected to be an area to display the poet's creativity and talent, it is seen that letters, words, groups of words, lines or verses are repeated. This situation, which at first glance may seem paradox and contrary to aesthetics, is not coincidental, but causal. Poets equip repetitions with various functions in the limited field of poetry. Accordingly, repetitions create the cohesion of the text and formal automatism but this automatism is destroyed by cutting off the repetitions, thus increasing the reader's artistic perception ability. On the other hand, it can be said that repetitions support the reception process of the text by establishing a figure-ground relationship in terms of Gestalt psychology and strengthening the position of the line in the poem. In this context,

* Bu makale, 6-8 Ekim 2023 tarihlerinde Söylem Uluslararası Filoloji Sempozyumu'nda sunduğumuz "Şiir Dilinde Yinelemenin İşlevi" başlıklı sözlü bildirden üretilmiştir.

** MEB, katanyeri91@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3549-5424

we discussed repetition in two parts. In the first chapter, we discussed what repetition is, suggested a classification of repetition types and explained repetition with examples from today's Turkish poetry. In the last section, we revealed the functions of repetition that we could detect.

Keywords: poetry, poetic language, repetition, the type of repetition, the functions of repetition.

GİRİŞ

Şiir, genel olarak, şairlerin sözcükleri titizlikle seçtiği ve bu yolla duygularını okurlara aktardığı kısa bir edebî türdür. Bu kısa türün, aykırı örnekleri olsa da, en önemli özelliği estetiği incelemesidir. Şairler, şiirin kısa formu içinde duygularını en etkili yoldan sunmaya çalışır. Bunun için pek çok teknik kullanılır. Şiirin bu üretim süreci, bir bakıma “güzellik üretme oyunu” olarak görülebilir. Güzelliğin üretimi ne denli başarılıysa şair o denli başarılıdır, diye düşünülebilir. Güzeli üretme arayışındaki şairler; bir harfi, heceyi, sözcüğü, ifadeyi, dizeyi ya da dizeleri bu kısa tür içinde yineleme gereksinimi duyarlar. Yineleme, ilk bakışta şiirin sınırlı ve işçilik gerektiren evreninde okur veya eleştirmenlerce olumsuz olarak karşılanabilir. Çünkü bir bakıma kolaycılık olduğu ya da yeni anlamlar üretmediği sanısıyla yinelemenin yararsızlığı yanılığın düşülebilir. Bu yanılıklar, elbette, okurun yinelemeleri sıkıcı bulması, bu bölümleri okumadan atlama gibi birtakım riskler doğurur. Söz konusu riskler, şiirin okunurluğunu ve değerini azaltabilir. Sonuç olarak şiir başarısız olarak değerlendirilecektir. Tüm risklerine karşın yinelemelerin gerek eski dönemde yazılan şiirlerde gerek günümüz şiirlerinde sıklıkla kullanıldığı görülür. Şairlerin bu tercihi, rastlantısal ya da amaçsız değildir. Tam tersi, yineleme, şiir dilinde anlamsal ve biçimsel pek çok işlev üstlendiği için nedenseldir. O, bir bakıma şiirsel dilin üretici öğelerinden biridir.

Bu bağlamda çalışmamızda temel olarak “Yineleme nedir?”, “Yinelemenin türleri nelerdir?” ve “Yinelemenin şiir dilindeki işlevleri neler olabilir?” sorularının yanıtlanması amaçlanmıştır. Çalışma; bir edebiyat terimi olarak yinelemenin tanımlanması, şiir dilindeki türevleri belirlenerek bir sınıflandırma yapılması ve konunun somutlaştırılması için güncel Türk şiirinden örnekler verilmesi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Son olarak yinelemenin işlevleri anlamsal ve biçimsel olarak sorgulanmıştır. Çalışmanın gerçekleştirilmesinde terim sorunları büyük bir engel oluşturmuştur. Var olan yineleme türlerinden çok azının Türkçede karşılığı bulunmuş, diğer yineleme türlerine uygun bir karşılık bulunamamıştır. Bu durumda bir çözüm olarak söz konusu terimlere Türkçe karşılık önerilebilirdi ancak dilde zorlamacılık izlenimi oluşturmak istemediğimiz ve İngilizce terimlerin Türkçeleştirilmesinde tam bir karşılık bulduğumuza inanmadığımız için önerilerde bulunmadık. Bu nedenle bir başka çalışmada Türkçe karşılıkları bulunana kadar terimleri İngilizce hâliyle kullanmayı tercih ettik.

1. YİNELEME VE YİNELEME TÜRLERİ

Yineleme, *Türkçe Sözlük*'te (2011, s. 2596) tekrarlama, bir cümle içinde veya arka arkaya gelen cümlelerde bir kelimenin veya bir parçanın tekrarlanması; cümlede eş, yakın ve zıt anlamlı sözlerin tekrarlanması olarak tanımlanır. Bu tanımlamalara göre Türk Dil Kurumu, yineleme ile

tekrarlamayı anlamdaş kabul etmektedir. *Türkçe Sözlük*'te (2011) "yine" ve "yine" ile kökteş diğer sözcükler (yineleme, yinelemek, yinelemeli, yinelemesiz, yinelenebilme, yinelenebilmek, yineletebilme, yineletebilmek, yineletme, yineletmek, yineleyebilme, yineleyebilmek, yineleyiş) incelendiğinde yineleme ve tekrarlamaya anlamdaşlığının istikrarlı bir şekilde sürdürüldüğü görülür. Dolayısıyla yineleme ya da tekrarlama; harflerden daha büyük öğelerin tekrarlanmasına kadar görülebilir. Buna göre bir şiirde harflerin, eklerin, heceler, sözcüklerin, sözcük öbeklerinin, yan cümlelerin, cümlelerin, dizelerin, beyitlerin, dörtlüklerin vb. aynı metin içinde tekrarlanması şiir dilinde yinelemeyi oluşturur.

Şiir teorisi, şiir dilinin uygulamalarını inceleyerek bir sistem üretmeye çalışır. Yineleme, teoriden önce şiir dilinde bir uygulama olarak ortaya çıkar. Yinelemenin şiir dilini üreten temel tekniklerden biri olduğu, belki de dahası, dili ürettiği söylenebilir¹. Dillerin ortaya çıkış teorileri konusunun sınırında şiir dilindeki yinelemenin de çok eski zamanlara dayandığı düşünülebilir. Eğer diller, insanların doğadaki sesleri yineleme çabasından ortaya çıktıysa şu tezi ortaya koymak mümkün hâle gelir: Dilleri üreten yinelemeler, bir süre sonra insanların kendini ifade etme amacının yanı sıra birtakım başka amaçlarla da donanmıştır. Bunlar insanların öğrenmesi ve ezberlemesidir. Yazı dilinin yaygınlaşmadığı çağlarda insanların ezberlemesini ve öğrenmesini kolaylaştırmanın yolları aranmıştır. Bunun için yinelemelerden yararlandığı bilinmektedir. Bunların ses ya da yazı dilinde harf, sözcük, sözcük grubu gibi yinelemeler olduğu varsayılabilir. Bu bilişsel amaçlarla yapılan yinelemelerde zamanla güzellikler bulunmuş, böylece yinelemeler estetiğin konusu hâline gelmiştir. Bir tespit olarak yinelemelerin dili güzelleştirdiği, onu şiirselleştirdiği ve ondan bir şiir dili ürettiği söylenebilir.

Arkaik bir şiir dili tekniği olan yineleme, günümüz şiirlerinde de sıklıkla kullanılır. Yinelemelerin teoriden uygulamaya geçmemesi, tam aksine kendine öncelikle uygulamada yer bulmasından ötürü yineleme türlerine ilişkin kesin bir sınıflandırma yapılabilmesi olası değildir. Yinelemeler, bu potansiyeline bağlı olarak gelecekte yazılacak yeni şiirlerde yeni bir formunu ortaya koyabilir. Bu nedenle yapılacak her yineleme sınıflandırması ucu açık olmak zorundadır. Biz, bu durumu göz önünde bulundurarak modern Türk şiirindeki örneklerinden hareketle şiir dilindeki yinelemeleri sınıflandırmaya çalıştık. Bu amaçla şiir dilinde yinelemeleri biçimsel ölçüte göre üç ana gruba, işlevsel ölçüte göre çeşitli sayıda alt başlıklara ayırdık:

¹ Dillerin nasıl ortaya çıktığına ilişkin teorilerden biri "yansıma (onomatopoeia) teorisi"dir. Bu teoriye göre diller; insanların birtakım sesleri taklit etmesi, bu sesleri yansıtmaya çalışmasıyla ortaya çıkmıştır. Max Müller (2010) yansıma-taklit teorisi *Lectures on the Science of Language* adlı önemli kitabında ayrıntılı olarak açıklamıştır. Yansımanın ya da taklidin bir tür yineleme çabası olduğu çok açıktır. Dolayısıyla dillerin ortaya çıkışı, yineleme üzerinden de okunabilir. Ancak ne yazık ki çalışmamız, yinelemenin şiir dilindeki konumuyla sınırlıdır. Bu nedenle yinelemenin dillerin ortaya çıkışı ile ilişkisine değinemiyoruz.

Yineleme Türleri		
Sesbirimsel Yinelemeler	Ara Yinelemeler	Çoklu Yinelemeler
<ul style="list-style-type: none"> • aliterasyon • asonans • iç uyak • redif • yarım uyak 	<ul style="list-style-type: none"> • antimetathesis/kalb • iç uyak • palindrome • redif • tam uyak • zengin uyak 	<ul style="list-style-type: none"> • anadiplosis/akis • anaphora • antimetabole/ chiasmus • antistrophe • cinas • concatenation • epanados • epanalepsis • epizeuxis • iştikak/polyptoton • müşakele • palillalia • polysyndeton • redif • reduplication • refrain/nakarat • symploce • tekrar • triplication

1. Tablo: Yineleme Türleri Sınıflandırması

1.1. Sesbirimsel Yinelemeler

Yineleme türlerinin en küçük sınıfıdır. Bu yineleme türü yazıda bir yazıbirimin yani harfin, sesletimde ise bir sesbirimin yinelenmesini içerir. Sesbirimsel yinelemelerin tespiti için şiir dilinde ünlü ya da ünsüz harflerin ısrarlı yinelenmesine dikkat etmek gerekir. Sesbirimsel yinelemeler şu başlıklarla ortaya çıkabilir: aliterasyon, asonans, iç uyak, redif ve yarım uyak.

Şiirde bir ünlünün ısrarla tekrar edilmesi asonans (İng. *assonance*), bir ünsüzün ısrarla tekrar edilmesi ise “aliterasyon”dur (İng. *alliteration*). Tabloda yer almayan ancak değinmemiz gereken bir başka terim “consonance”tır. Consonance, Batı edebiyatı terimleri sözlüklerinde karşılaştığımız yineleme terimlerinden biridir. Ancak görece sınırları netleşmemiş, aliterasyon ve asonansla karıştırılacak kadar iç içe geçmiştir. Edward Quinn (2006, s. 367) “consonance”ı aynı ünlü harflere sahip olmasına karşın bu seslerin farklı şekillerde telaffuz edilmesi olarak tanımlar. “Love-prove” sözcüklerini örnek olarak verir. Batı dillerine karşıt olarak Türkçede yazılış ve okunuş arasındaki ayrım bu kadar belirgin olmadığı için “consonance”ın Türk şiirinde pek fazla örneği görülemeyecektir. M. H. Abrams ve Geoffrey Galt Harpham (2012, s. 11) ise “consonance”ı iki ya da

daha fazla ünsüz harfin yinelenirken araya başka bir ünlü harfin girmesi olarak tanımlar. Live-love, lean-alone, pitter-patter sözcüklerini örnek gösterirler. Peter Childs ve Roger Fowler'ın (2006, s. 238) sözlüğü ise konuyu, özellikle Türk şiir sanatı göz önüne alındığında daha da karışık hâle getirir. Buna göre asonans ünlü harflerin yinelenmesi, consonance ünsüz harflerin yinelenmesi, aliterasyon ise ilk ünsüzlerin yinelenmesidir. Daha başka çalışmalarla konunun karmaşıklığı artırılabilir. "Consonance"ın net bir sınırını çizmek ve konuyu belirginliğe kavuşturmak mümkün görünmemektedir. Bu nedenle "consonance"ı çalışmamız kapsamına almıyoruz.

Düzyazıda seci olarak adlandırılan iç uyaklar, dizelerde sözcük sonlarındaki yinelemelerdir. Secinin şiir dilindeki karşılığı "iç uyak"tır². Tuğrul Keskin'in "Yürek Çiçeği" şiirindeki (2023, s. 20),

*Ansızın yüreğimde açan bir çiçek buldum
Yürek çiçeği dedim adına ama soldurdum*

dizelerinde /n/, /m/, /a/ harflerinin yinelenmesi iç uyaktır. Literatürde "şiirde iç uyak" ihmal edilen konulardan olsa da ayak (uyak) olarak düşünülen yani dize sonlarında yer alan biçimsel özdeşliğin tüm özellikleri, iç uyaklar için de geçerli olabilir. Buna göre iç uyak da dize sonu uyakları gibi yarım, tam ve zengin uyak biçiminde olabilir.

Sesbirim yinelemesine dayanan yarım uyak, en az iki dizenin sonundaki bir harf özdeşliğidir. Haydar Ergülen'in "Kırık Nefes" şiirinde (2022, s. 12),

*bu benim kalbimdi: yeni Türkçede
kırılmış bir fiilin elinden aldım
göçe dalgın çıktı, menzil pervane
yetişme ey kalbim zamana kaldım*

dizelerinde bir ve üçüncü dize sonlarındaki /e/ ünlüsü yarım uyak örneğidir. Aynı zamanda bir dörtlük içinde /e/ ünlüsünün on üç kez yinelenmesi "asonans"; /l/, /m/ ve /n/ ünsüzünün dokuz kez yinelenmesi "aliterasyon" dur.

Redif, en az iki dize sonunda yer alan; biçimsel, işlevsel ve anlamsal olarak özdeşliğini sürdüren yinelemelerdir. Cevdet Kudret (2003, s. 192), dize sonlarında döne döne tekrarlandığı için redifi "dönerayak" olarak adlandırır. Redifler, genellikle, dize sonlarında uyaktan sonra gelerek sona eklenir. Ancak bu bir kural değildir. Farklı görüşlere karşın uyak olmadan da rediflerin varlığından söz edilebilir. Redifler, uyağa biçimsel olarak benzemekle birlikte kısmen ondan farklılaşır. Uyaklarda ölçüt biçimsel açıdan harf özdeşliğidir. Anlamın, biçimin ve işlevin aynı anda özdeş olması durumunda rediften söz edilmektedir. Redif, sınıflandırma tablosunda sesbirimsel yinelemelerden ara ve çoklu yinelemelere kadar görülebilir. Çiğdem Sezer'in "Akşamın İçinden Geçen Kadınlar" şiirinde (2017, s. 12),

bir dalgınlıktım dünyanın gözünde

² Seci ve iç uyağı anlamdaş olarak kabul eden, dolayısıyla bu terimlerin yalnızca düzyazıyı ilgilendirdiğini savunan araştırmacılar, iç uyağı şiirde incelememizin yanlış olduğunu düşünebilir. Biz iç uyağın şiirde, secinin düzyazıda aranması gerektiği görüşündeyiz. Sonuç olarak iç uyak incelememizde bir sorun görmüyoruz.

*tozlu eşyalar arasında
kaybolmuş bir dalgınlık
iyi geliyordu sıkıntıya yelken açmak*

...

dizelerinin sonunda yinelenen /k/ ünsüzü redif örneğidir.

1.2. Ara Yinelemeler

Yineleme türlerinin bir diğer sınıfı ara yinelemelerdir. Sesbirimsel yineleme sınıfının sınırlarını aşan ancak sözcük boyutuna ulaşmayan yinelemeler “ara yinelemeler” olarak adlandırılır. Burada hece, heceler, biçimbirim, biçimbirimler ya da en az iki harf; yineleme açısından incelenir. Yinelenen birimler, şu başlıklarla ortaya çıkabilir: antimetathesis/kalb, iç uyak, palindrome, redif, tam uyak ve zengin uyak.

Daha çok Divan şiiri geleneğinde yer alan “kalb”, en az iki sözcükteki harflerin dizimsel olarak yer değiştirmesiyle oluşan bir yineleme türüdür. Batı literatüründeki “antimetathesis”e (antimetalepsis de denir) denktir. Bu yineleme teknikleri bir tür harf oyunu olan anagrama benzer. “Kalb” veya “antimetathesis”te sırası fark etmeksizin harflerin yer değiştirmesi yeterlidir. Harflerin simetrik olarak yer değiştirerek baştan ve sondan aynı şekilde okunmasına “palindrome” denir (Dupriez, 1991, s. 48; Baldick, 2001, ss. 181-182). Ömer Faruk Huyugüzel’in (2018, s. 484) belirttiği üzere, kalb, günümüz Türk şiirinde nadir görülen harf sanatlarından biridir ve Ece Ayhan’ın “Açık Atlas” şiirinde (2015, s. 132) “isa-asi” sözcüklerinde bir örneği görülebilir:

Bakıldı ki kum saati, ters çevrilmiş, çıt, usul isa asi olmuş

Yinelemelerin dize içinde gerçekleşmesi durumunda “iç uyak”tan söz edilebilir. Tuğrul Keskin’in “Saptama” şiirinde (2023, s. 34) “-An” biçimbirimlerinde iç uyak örneği görülebilir:

*İnsan, ne de olsa insandı sonuçta
Katlanılmaz olan ve çağıran düşe.*

Ara yinelemelerin bir diğer işlevi “redif” olabilir. Haydar Ergülen’in “Eski, Yeni, Ödünç Alınmış ve Mavi” şiirinde (2022, s. 67),

*Aşk, karanlık bir ‘şey’dir.
İnsan bile aşk kadar karanlık değildir*

dizelerindeki “+DİR” biçimbirimleri anlam ve biçim bakımından özdeş olduğu için redif sayılmaktadır. Ara yinelemelerin üstlenebileceği diğer işlev “tam uyak”tır. Tam uyak, bir şiirin en az iki dizesinde son iki harfin yinelenmesidir. Hüseyin Ferhad’ın “Asılı Resul” şiirinde (2022, s. 531),

*Kim koydu o yıldızı
tam üstüne Serez’in,
kim bilir kaçınıcı uykusundadır
şimdi Şeyh Bedreddin*

dizelerindeki “Serez’in” ve “Şeyh Bedreddin” isimlerinde /i/ ve /n/ harflerinin yinelenmesi “tam uyak” oluşturur. Dize sonlarında sözcük boyutuna ulaşmayan ancak en az üç sesbirimden oluşan yinelemeler ise “zengin uyak” olarak adlandırılır. Çiğdem Sezer’in “Ferda” şiirinde (2019, s. 84),

at gitsin, Ferda
diyet listeleri bitkisel ürünler gençlik aşuları
zaman, çalkalanan bir kapta ileri geri dibe yukarı

dizelerinin iki ve üçüncü dize sonlarındaki /a/, /r/ ve /ı/ harfleri zengin uyak oluşturur.

1.3. Çoklu Yinelemeler

Yinelemeler sınıflandırmasının üçüncü grubu “çoklu yinelemeler”dir. Çoklu yinelemeler, en az sözcük boyutuna ulaşan ve bu sınırı dilediğince aşabilen birimlerin yinelenmesinden oluşur. Buna göre şiirde bir sözcüğün genellikle biçimsel ve anlamsal olarak, kimi zaman da yalnızca biçimsel olarak özdeşliğini koruyarak yinelenmesi bu sınıf kapsamında değerlendirilir. Türevleri çok olan bir gruptur: anadiplosis, anaphora, antimetabole/chiasmus, antistrophe, cinas, concatenation, epanados, epanalepsis, epizeuxis, iştikak/polyptoton, müşakele, palillalia, polysyndeton, redif, reduplication, refrain, symploce, tekrar ve triplication.

Türk şiir sanatında “çoklu yinelemeler”in tümünü karşılayacak bir terimden söz edilebilir: tekrar. Tekrar tekrarlamak, tekrarlanmak (Nâci, 2021, s. 716) anlamlarına gelir. Tekrar, Ömer Faruk Akün’ün (2018, s. 485) de imlediği üzere şiir sanatında sesbirimsel yinelemeler ile ara yinelemeleri kapsamaz. Sözcük, söz grupları ve dizelerin biçimsel olarak aynılığını sürdürerek yinelenmesi durumunda tekrirden söz edilebilir. Bu nedenle “çoklu yinelemeler”in tümü tekrar olarak düşünülebilir. Ancak terimlerin birbirine yakınlığı ve çoğu zaman kesişimi nedeniyle bir sözcük-sözcük grubu yinelemesi, tekrar olmakla beraber aynı zamanda birkaç farklı yineleme terimiyle de nitelendirilebilir. Sözelimi Kenan Sarılioğlu’nun “İki Dere Destanı” şiirinde (2015, s. 14),

Bir başka suya hasret
Şehir şehir
Memleket memleket
Hep bir gurbete akmış...

dizelerindeki “şehir şehir”, “memleket memleket” sözcükleri tekrar örneğidir. Bu noktada aralarında büyük benzerliklerden söz edilebilecek tekrar ve ikilemenin³ ilişkisi tartışılabilir. Yineleme türleri sınıflandırmasında da (bk. 1. Tablo) görüleceği üzere, çalışmamız kapsamında ikilemelere yer verilmemiştir. Çünkü yineleme boyutu olsa da ikilemeler salt bir yineleme türü değildir. İkilemeler; güzel güzel, hayal meyal, yalan yanlış, acı tatlı, ıvır zıvır örneklerinde de görüleceği üzere bir sözcüğün tümüyle ya da kısmen yinelenmesi, ek olarak bir sözcüğün karşıt veya yakın anlamlısıyla ya da anlam olarak bir şey ifade etmeyen fakat ses yönüyle kendine benzerlik gösteren sözcüklerle kullanılmasıdır. Dolayısıyla sözcüğün karşıt ya da yakın anlamlısıyla

³ İkilemelerle ilgili ayrıntılı bir çalışma için bk. (Hirik, 2018, ss. 37-65).

da ortaya çıkabileceğinden ve bu durum herhangi bir yinelemeyi içermeyeceğinden ikilemeler, yinelemenin kusursuz türlerinden biri olarak kabul edilemez. Tekrar ise ikilemenin yineleme özelliklerini kapsamının yanında ikileme kapsamına giremeyecek çok daha geniş birimleri de kuşatma gücüne sahiptir. Tekrar; en az bir sözcüğün, söz öbeğinin ya da daha büyük birimlerin biçimsel olarak aynı şekilde yinelenmesidir. Yinelemenin aynı parçada ya da kesitte gerçekleşmek zorunda olduğu vurgulanmalıdır. Öyleyse tekrar, sözcükle sınırlı olmak zorunda değildir. Sözcükten öte birimler de tekririn kapsamına girecektir. Ayrıca şiir dilinde ikilemelerin bu biçimsel ve anlamsal özelliklerini (karşıt anlamlısıyla kullanılma ya da biçimsel olarak tümüyle yinelenme özellikleri) karşılayan terimler zaten vardır. Bilindiği gibi, sözcük karşıt anlamıyla ardışık olarak kullanılırsa “tezat”, tümüyle yinelenirse “tekrir” olur. Dolayısıyla bu terimlerin varlığına karşın, ikilemeyi şiir sanatı içinde farklı bir teknik olarak kabul etmenin şiir sanatına herhangi bir katkısı olmayacak; aksine böyle bir kabul, yalnızca mükerrer terimlerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Sonuç olarak denebilir ki ikilemeler; şiir sanatının bir özelliği değil, günlük dilin bir kullanım özelliğidir. İkilemelerin tekrirle büyük benzerlikler göstermesi onun şiir sanatına dâhil olması için yeterli değildir.

Çoklu yinelemelerde yinelenen birimlerin dizelerdeki konumu adlandırmayı etkiler. Bu ilkeden hareketle yineleme türlerinde konumsallığa dikkat etmek yararlı olacaktır. “Anadiplosis”in şiirdeki işlevi konumuyla ilgilidir. Türk şiir sanatında “akis” karşılığı verilen (bk. Huyugüzel, 486) “anadiplosis”te bir dizeyi bitiren sözcük, bir diğer dizeyi başlatır (Scott, 1985, ss. 11-12; Dupriez, 1991, s. 36). Kenan Sarıalioğlu’nun “Gecede Yürümek İçin” şiirinde (2015, s. 44),

*Usulca uzatıyor elini
Elini tutuyor adamın*

dizelerinde üstteki dizeyi bitiren “elini” sözcüğünün diğer dizeyi başlatması “anadiplosis” örneğidir. Şiirde “anadiplosis” iki dizeyi aşarak ardışıklık oluşturabilir. Bernard Dupriez’in (1991, s. 108) değindiği üzere, bu duruma “concatenation” adı verilir. “Concatenation”a “linked anadiplosis” (Dupriez, 1991, s. 108) da denir.

“Anaphora”, dize başlarındaki sözcüklerinin yinelenmesidir. “Anaphora”ya “epanaphora” da (Cuddon, 1999, s. 239; Dupriez, 1991 s. 39) denir. Bunun en ünlü örneği Tevfik Fikret’in “Sis” şiiridir (2012, ss. 295-299). Şair, bu şiirde “ey” nidasını dize başında kırk bir kere yineleyerek kullanır. Günümüz Türk şiirinde de “anaphora” kullanımı yaygın olarak devam etmektedir. Haydar Ergülen’in “Senler Gazeli” şiirinde (2022, s. 28),

*bana bir odanı ayır, sen masumsun
...
bana bir sahil bağışla, sen ırmaksın
...
bana bir mes’el söyle, sen uslanmazsın
...
bana bir şiir söyle, sen gazelsin*

dizelerinin başlangıcındaki “bana” ve “bir” sözcükleri düzenli olarak yinelenmiştir.

Çoklu yinelemelerde sıklıkla karşılaşılan bir başka teknik “antimetabole”dir. “Antimetabole”, şiir sanatında, Richard A. Lanham’ın (1991, s. 14) da değindiği üzere, bir cümledeki en az iki sözcüğün hemen diğer cümlede tersine çevrilmesi, X harfini andıracak şekilde yerlerinin değiştirilmesidir. Buna “ayna etkisi” de denebilir. Onur Şahin’in “Karşılama” şiirinde (2021, s. 49),

*Kefen gibi yağan kar ile dedim:
Örtün beni, beni örtün.*

dizelerinde “örtün” ve “beni” sözcükleri yer değiştirerek yinelenmiştir. Kaynaklarda (bk. Abrams & Harpham, 2012; Baldick, 2001; Cuddon, 1999; Dupriez, 1991; Scott, 1985 vb.) çoğunlukla “antimetabole” ve “chiasmus” terimleri, bu terimlerin ilişkisi ya hiç ele alınmamış ya da çok yüzeysel ve kafa karıştırıcı olarak ele alınmıştır. Bu ilişkinin sorgulanmaması, birtakım yanlış tanımlamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Biz, literatür incelemeleri sonrasında aykırı görüşlere karşın “antimetabole”nin “chiasmus” terimiyle anlamdaş olduğu sonucuna ulaştık. Bu konuda J. Wesley Miller ve Thomas Mermall, ayrıca Katie Wales (2011, s. 54) gibi bilginler düşüncemize destek olmaktadır. Miller, Mermall’in bir çalışmasını (*The Chiasmus: Unamuno’s Master Trope*, 1990) eleştirerek daha köklü bir terim olan “antimetabole” yerine niçin ilk kez 1871’de kullanılan ve yeni üretilmiş “chiasmus” terimini kullandığını sorgular. “Editöre mektup” (*Modern Language Association*, 1990, ss. 1127-1128) olarak gerçekleşen bu kısa tartışmadan şu anlaşılmaktadır: Gerek Miller gerek Mermall antimetabole ile “chiasmus”un aynı terim olduğu düşüncesindedir. Bu iki terimi ayırtmaya çabalayan kimi kaynaklar (bk. Wilbers, 2014) olsa da bunlar ikna edici değildir. Dolayısıyla bu iki terimi anlamdaş kabul ederek sözcük yinelemeleri grubuna dâhil edebiliriz. “Antimetabole” ya da “chiasmus” kimi zaman anlamsal yinelemeleri de kapsayabilir. Daha önce de vurguladığımız üzere, biz, çalışmamızı yalnızca biçimsel yinelemelerle sınırladık. Onur Şahin’in “örtün” (1) “beni” (2), “beni” (2), “örtün” (1) dizesi numaralandırıldığında 1.2:2.1 çapraz yapısı çok daha belirginleşmektedir. Bu çapraz biçim yinelemesi “antimetabole” ya da “chiasmus” olarak adlandırılabilir.

“Antistrophe”, bir sözcüğün ya da sözcük grubunun dize sonunda yinelenmesidir. Bu yineleme, Türk şiirindeki “redif”e benzemektedir ancak redifin sözcük boyutunda olması gerekmez. En az sözcük boyutunda olması gereken “antistrophe” için “epistrophe” ya da “epiphora” terimleri (Wales, 2011, s. 25) de kullanılmaktadır. Haydar Ergülen’in “Nar” şiirindeki (2021, s. 16),

*Kış büyük geliyor nara gidelim
soğudu günlerin yüzü nara gidelim
...
dilimiz kurudu burdan nara gidelim
...
açılıp saçılısın bize nara gidelim
...
tutunup aşkına hemen nara gidelim*

...

dize sonlarındaki “nara gidelim” yinelemesi “antistrophe” ve “redif” için bir örnek olabilir.

Cinas, bir şiir sanatı tekniği olarak yazılışları aynı ya da çok benzer olduğu hâlde anlamları farklı olan söz veya söz grubudur. Halk şiirinde çok yaygın olan bu teknik, günümüz şiirinde de kullanılmaya devam etmektedir. Cinaslar uyak olursa buna “cinaslı uyak” denir. Hilmi Yavuz’un “her şey kabuk bağladı ve ben” şiirindeki (2013, s. 13),

*ya dönüştüm ya araya
kaç şiir girdi, kaç
hüzün bulundu, kaç ölüm kayboldu,
araya araya...*

dizelerinde “araya” sözcüklerinde cinas görülebilir. İlk dizedeki “araya” iki öge arasındaki zaman dilimi anlamındayken son dizedeki “araya” sözcüğü “aramak” anlamındadır. Sözcüklerin biçimce aynı, anlamca farklı olarak yinelenmesi şiir sanatında “cinas” olarak isimlendirilir. Cinaz, eğer uyak olarak bir işlev üstlenirse buna “cinaslı uyak” denir. Bu da çoklu yinelemeler arasında sayılabilir.

“Epanados”, bir sözcüğün dizenin başında ve ortasında ya da ortasında ve sonunda yinelenmesidir (Cuddon, 1999, s. 264). Cenk Kolçak’ın “Su ve Parya” şiirindeki (2021, s. 13),

buraya yaz ağır, güller ağır

dizesinde aynı sözcüğün dizenin ortasında ve sonunda yinelenmesinden dolayı “epanados” görülür. “Epanados” ile “epanalepsis”in benzerlikleri vardır. “Epanalepsis”, bir sözcüğün araya başka sözcükler girdikten sonra yinelenmesidir (Cuddon, 1999, s. 264). Cenk Kolçak’ın yukarıdaki dizesinde ağır-ağır sözcüklerinin arasına güller sözcüğü girdiği için “epanalepsis” olarak da kabul edilebilir. “Epanalepsis”in bir türevi, aynı dize içinde olmak kaydıyla dizeyi başlatan sözcük ile dizeyi sonlandıran sözcüğün yinelenmesidir (bk. Wales, 2011, s. 139). Ahmet Telli’nin “Ütopya” şiirindeki (2021, s. 244),

Celladım diyor sevgili celladım

dizelerinde “epanalepsis”in bir türevi görülebilir. Bu tekniğin bir benzeri ise “symploce”dir. Buna göre dize başlarındaki sözcükler (a) aynı bir grup olarak yinelenirken eş güdümlü olarak dize sonundaki sözcükler (b) yinelenir. Dizinin başındaki sözcük (a) ve sonundaki sözcük (b) diğer dizelerde de tekrarlanırsa “symploce” olur. Hüseyin Ferhad’ın “Metafizik” şiirindeki (2022, s. 15),

Seni bir kilise avlusunda dilenmeliyim artık

...

Seni bir sinagog avlusunda dilenmeliyim artık

...

Seni bir cami avlusunda dilenmeliyim artık

...

artık unutmam

dizelerinde de “müşakele” sanatı görülür. Burada “yaprak” sözcüğü yinelenmişse de anlamları farklıdır. Yaprak, “ah o nasıl hazin bir yapraktı” dizesinde “yaprak” defterin yaprağı anlamını taşıırken bir sonraki dizede bir ağacın yaprağı anlamına doğru kapsamını genişletmiştir. Turgut Uyar’ın şiirinde anlam değişimine uğrayan “yaprak” sözcükleri “müşakele” sanatının örneği olarak düşünülebilir.

“Palillalia” bir tür psikolojik rahatsızlıktan kaynaklanan yinelemedir. Dupriez’in (1991, s. 391) tanımıyla “palillalia” patolojik bir yineleme türüdür ve aynı ad tekrar tekrar söylenir. Bu nedene bağlı olarak aynı ifade ya da cümleler sürekli yinelenirse “palimphrasia”, anlamsız ifadeler yinelenirse bu “verbigeration” (laf kalabalığı) (Budak, 2021, s. 469) olur. Onur Sakarya’nın “Sarı Hap” şiirindeki (2022, s. LXX),

Güzel timsahlar gibi güzel oğlanlar da yumurtlar, sarı

Ben eski yaşamımda büyücü bir kadınmışım, sarı

...

Beni gömün koltukaltlarınıza, yiyin mesela, sarı

...

Hadi elleri göreyim, oturmaya mı geldik, sarı

Rüyalarımı cebinde taşıyan bir adamla tokalaştım, sarı

...

Yalvarırım biraz ilaç, derman olmaya mı geldik, sarı

...

Hava kapandı, sanki kurbağa yağacak, sarı

Bana defalarca dendi ki tavşanı elleme, diğerlerini vur, sarı

...

Yalvarırım biraz ilaç, dikiş tutmuyor bu ayrılık, sarı

“sarı” sözcüğünün dize sonlarında yinelenmesi “redif” ya da “antistrophe” olmasının yanı sıra içerikte dile getirilen psikolojik durum nedeniyle “palillalia” olarak kabul edilebilir.

Polysyndeton (polysyntheton da denir), Dupriez’in (1991, s. 108) değindiği üzere, bir şiirdeki bağlaçların sıklıkla yinelenmesidir. Hakan Unutmaz’ın “Tetragrammaton” şiirindeki (2021, s. 71),

ve güneşi doğduğu zaman tabiatın/ve ateş yandığı zaman ocakta

ve çocuk emdiği zaman ilk memeyi

ve varlığını hissettiğin zaman tanrının

dizelerindeki “ve” bağlacı; dize başında yinlendiği için “anaphora”, sıklıkla yinlendiği için “polysyndeton”dur.

Çoklu yinelemelerin bir başka tekniği “reduplication”dur (redoublement da denir). Batı şiir sanatındaki “epizeuxis”, Türk şiir sanatındaki “tekrir” ve günlük dilin tekniklerinden “ikileme” ile benzerlik gösterir. Ancak tam olarak bu terimlerle eşleştirilemez. Çünkü “reduplication” bir sözcüğün biçimsel olarak aynılığını sürdürmek zorunda değildir. “Reduplication” tekniğinin iki biçimi vardır. Buna göre ya sözcük aynı biçimle tekrarlanır ya da sözcük biçim değiştirirken aynı

anlamını sürdürür. Bu yönden epizeuxis, tekrar ve ikilemeyle farklılık gösterir. Bu çalışmada biçimin aynı şekilde yinelenmesi esas alınmış, bu nedenle “reduplication”ın biçimsel yönüne odaklanılmıştır. Biçimsel yineleme odağında “epizeuxis” ve “tekrir” için geçerli olan örneklerin reduplication için de geçerli olduğu söylenebilir.

“Refrain”; bir sözcüğün, sözcük grubunun, cümlelerin, dizelerin ya da dizelerin şiirin belirli noktalarında yinelenmesidir. Bu tekniğe divan şiirinde “nakarat”, halk şiirinde “kavuştak” adı verilir. “Refrain”, Türk şiirinde yaygın olarak kullanılmaya devam etmektedir. Ahmet Telli’nin “Buz Renginde” şiirinde (2021, s. 430),

...

Ama kuşlar yine de pervasızca

Aşıp gitmektedir telörgüleri

dizelerinin şiirin farklı bölümlerinde iki kere yinelenmesi “refrain” örneğidir.

Aynı sözcüğün biçimsel olarak üç kere yinelenmesi “triplication”dır. Nâzım Hikmet’in ünlü “Yine Memleketim Üstüne Söylenmiştir” şiirinde (2008, s. 1639),

Memleketim, memleketim, memleketim

dizesindeki yinelemeler ya da Ahmet Telli’nin “Arkadaşlar” şiirindeki (2021, s. 66),

Kısacık ömürlerine devrimler sığdıran

Arkadaşlar arkadaşlar arkadaşlar

...

dizelerindeki “arkadaşlar” yinelemeleri “triplication” olarak nitelenebilir.

2. YİNELEMENİN İŞLEVLERİ

Şiir dilinde yinelemeler, “pleonasm” ya da “tautology” (gereksiz yineleme) gibi görünebilir. Bu demektir ki yinelemeler, gereksiz sözcük kullanımından kaynaklanarak şiirde yalınlık sorunu oluşturabilir. Ancak bu görünüş yanılgısıdır. Şiir dilinde ilk bakışta kolaycılık, otomatizm, alışkanlık olarak görülebilecek yinelemeler; özünde şiirin anlamsal ve biçimsel yapısında önemli işlevler üstlenmektedir. İlk olarak şiirin anlam ve duygu evreni incelendiğinde yinelemelerin içeriği ürettiği, anlamsal ve duygusal bildirimlerin etkisini artırarak okura güçlü bir şekilde iletilmesini sağladığı görülür. Ancak bu bildirimin gerçekleşebilmesi için şiirin kendi metin yapısını kurması gerekir.

Şiir bir metindir ve her metin onu oluşturan sözcüklerin düzenli ve anlamlı bağlantılarıyla üretilir. Hülya Aşkın Balcı’nın (2018, s. 54) da değindiği üzere, metinsel yapının oluşumunda dilbilgisel ve anlamsal bağlantıların kurulması gerekir. Bunu kuracak bağlantılara “bağdaşıklık” (İng. *cohesion*) denir. Bağdaşıklık, bir edebî tür olarak şiirdeki anlamsal ve duygusal evreninin üretilip aktarılmasında geçerlidir. Şiirler, bağdaşıklık sayesinde anlamlı bir yapıya kavuşur ve yine bu sayede anlam ve duygu aktarımını başarıyla tamamlar. Metin dilbilimcilerin çalışmalarında bağdaşıklığın en önemli ögesinin yineleme olduğu vurgulanmıştır. Bizim “çoklu yinelemeler” olarak sözünü ettiğimiz sözcük ve sözcük grubu yinelemeleri, metinlerin bağdaşıklığını oluşturur. Bu bağdaşıklık ise metin olma ölçütlerinden birini yerine getirerek anlamlı yapıların üretilmesini

sağlar. Bu bağlamda yinelemenin bir diğer işlevi şiirin izleğinin üretilmesi konusundadır. İzlekler, bağdaşıklıkla sonuca olarak şiirde ortaya çıkarlar. Yinelenen sözcükler, biçimlerinin altında içerik de taşırlar. Bu nedenle her biçimsel yineleyiş, bir içeriğin de yinelenmesi anlamına gelecektir. Yineleme, şiirin geneline hâkim olursa izleğin en büyük üretici gücü olabilir.

Yinelemenin biçimsel işlevleri da azımsanmayacak derecededir. Yuri Tinyanov (2016, s. 121), biçim ve işlev arasındaki bağıntının rastlantısal olmadığını söyler. Şiirin kısa formu içinde aynı sözcükler doğal olarak bir ritim üretir. Yinelemenin belki de en klişe işlevi ritim üretme işlevidir, denebilir. Bunun yanı sıra yinelemek alışkanlık ve otomatizm üretir. Alışkanlık ya da otomatizm, şair için yaratıcılığı, okur için ise ilgiyi ve merak duygunu engeller. Hatta okur, alıştığı şeyleri anlamlama çabasına bile girmeyebilir. Tzvetan Todorov'un (2016, s. 18) da imlediği üzere alışkanlık, okurun algılarını kapatır, algının açık olabilmesi için biçimsel otomatizmi yıkmak gerekir. V. Şklovski (2016, s. 44), sanatı, işte bu otomatizmi yıkma aracı olarak görür. Çünkü sanatsal algılayış; her şeyden önce içeriksel değil, biçimseldir, biçimin alımlanmasıdır. Türlerin hemen hepsi aynı içerikleri işleyebilir. Onları birbirlerinden farklılaştıran biçimdir. Sanatın sanat olmasını sağlayan en önemli öge bu kapsamda biçimdir.

Yineleme oldukça ilginç bir tekniktir. Yinelemelerin doğal bir sonuç olarak biçimsel otomatizm ürettiğini söyledik. Ancak aynı yinelemeler, bir yandan da bu otomatizmin kırılmasını sağlar. Yinelemeler hem otomatizm problemleri üretip hem de bu problemleri çözen dikkat çekici şiirsellik aracıdır. Çünkü yineleme, bir noktada kırılmak ve yerini yeni sözcüklere bırakmak zorundadır. Yinelenen öğelerin hemen ardından gelen farklı sözcüklerle beraber bu otomatizm kendiliğinden yıkılır, biçim bozulur. Biçimin bozulması sanatsal algılayımı artırır. Şklovski'nin (2016, s. 42) de belirttiği üzere sanatsal algılama biçimi duyumsayabilmektir. Bu yıkım, okurun otomatizmini ortadan kaldırarak biçimi algılama yetisini yükseltir. Ancak algılama yetisinin yükselmesi, algılama hızının artmasına neden olmaz, olmamalıdır. Çünkü sanat kendini ivedilikle açık etmek istemez. Sanatın amacı, en sade bir içeriği dahi alımlayanın algılama hızını yavaşlatarak vermektir. Her okur, biçimsel algılamanın ardından şiiri anlamlamaya çalışır. Algılama yetisi yüksek bir okur, önünde sonunda anlam üretmeye çalışır. Algılama yetisi düşük olan bir okur ise algılamasının yavaşlığı nedeniyle anlam üretiminden vazgeçerek bir şiiri kolaylıkla anlamsız olarak nitelendirebilir. Oysa algılama hızının yüksek olması sanatın istediği bir şey değildir. Sanat ya da özelinde şiir; algı hızını yavaşlatmak, anlam ve duygu evrenini hemen açık etmemek ama en sonunda anlamlı hâle gelmek ve anlaşılacak ister. Yinelemeler bu kapsamda değerlendirilmelidir. Ralf Kloepfer, yinelemenin algılama otomatizmini yıktığı için okuru şaşırttığını "Eğer bir kimse beş kez aynı şeyi söylerse altıncısında yeni bir şey söylediğinde şaşırlır" (Kloepfer, 1975, s. 51'den aktaran Aksan, 2013, s. 216) sözleriyle belirtir. Öyleyse yineleme, yıkılmak üzere bir otomatizm yaratır ve sonrasında yeni bir sözle bu otomatizminin kolaylıkla yıkılmasına izin verir.

Yinelemenin Gestalt psikoloji boyutunda da işlevinden söz edilebilir. Gestaltçılar, insanların algılama sistemini açıklarlarken şekil-zemin ilişkisinin öneminden söz ederler. Buna göre insanların odaklandıkları nesnelere şekil iken şeklin dışında kalan tüm uyarıcılar zemindir (bk. Senemoğlu, 2011, ss. 240-244). Yineleme, şiirde bir zemin oluşturur. Şiir okuru, yinelemenin yarattığı ortamda yinelenen sözcükleri doğal olarak zemin kabul edecektir. Zeminin dışında (yinelemeler) kalan diğer

sözcükler ise şekil olacaktır. Bu noktada Ralf Kloepper'in yineleme-şaşırtma tespitinin bilişsel psikoloji için de geçerli olduğunu görülmektedir.

Yinelemenin bir diğer işlevi nazım biçimini değiştirebilme gücündedir. Arap edebiyatından Türk edebiyatına alınan nazım biçimlerinden olan terkîb-i bend ile tercî-i bend arasındaki farklılık yinelemeden kaynaklanmaktadır. Bu nazım biçimleri iki bölümden oluşur. Birinci bölüm terkîbhane (terkîb-i bendde) ya da tercîhanedir. Terkîbane ve tercîhanenin son beyti vasıta beyti her iki türde de vardır ancak Cevdet Kudret'in (2003, s. 351) de belirttiği üzere aralarındaki fark terkîb-i bendde vasıta beyti her bendde değişirken tercî-i bendde vasıta beyti tüm bendlerle aynı şekilde yinelenir.

Yinelemelerin şiirsel işlevlerinden belki de en önemlisi Cemal Süreya'nın (2014) dile getirdiği dizenin egemenliği meselesidir. "Dizenin egemenliği" ile şiirsellik ve şiirin oluşmasında dizeye anlamsal ve estetik görevler yüklemek anlaşılabilir. Divan şiiri, Servet-i Fünun ve Fecr-i Âti şiirinde dizeye, şiirin yanında ayrı bir önem verilmiştir. Mısra-ı berceste anlayışı, dizenin bu öneminin vücut bulmasıdır. Tabii, dizeye verilen önem; şiirin dizeyi aşması, anlamın ve estetiğin birkaç dizeye değil, şiirin bütününe yayılarak ortaya çıkmasıyla görece azalmıştır, diyebiliriz. Birinci Yeni olarak isimlendirilen Garip şiirinin belirgin özelliklerinden biri, şiirin bütünlüğü içinde dizenin önemini indirgemiş olmasıdır. Cemal Süreya (2014, s. 10); bu durumu yalnızca dizenin egemenliğini yitirmiş olması olarak görmez, aynı zamanda dizenin varlığını yitirmesi olarak da görür. Öyleyse dizenin şiirde kaybettiği egemenliğini yeniden kurabilmesi için şiirsel söylemin biçimsel olanaklarına yeniden kavuşması gerekir. Cemal Süreya (2014, s. 11) dizenin egemenliğinin kurulmasında imgeden söz eder. Ancak imge, bunun için yeterli değildir. İmgeye ek olarak birtakım biçimsel özellikler gerekecektir. Yineleme, şiirsel söylemi oluşturan en önemli biçimsel araçlardandır. Sözgelimi Doğan Aksan (2004, s. 93), Göktürk Kitabeleri'nin şiirsel dilinin oluşumunu hece ve sözcük yinelemeleriyle açıklar. Dolayısıyla Türk şiir sanatında ya da şiirsel söyleminde yinelemeler, Türklerin ilk yazılı belgelerinden bu yana vardır. Yinelemenin bu işlevi tarih boyunca pek değişmemiştir. Çünkü yineleme; yalnızca dizeyi kalkındırmaz, aynı zamanda şiire estetik de sağlamanın araçlarından biri olur. Boris Eyhenbaum (2016, s. 41) da yinelemenin bu estetik işlevinden açıkça söz eder. Benzer olarak Nüket Güz (1987, s. 88) de yinelemenin ve yinelemenin kesilmesinin şiirselliği üreten araçlardan olduğunu vurgular. Sonuç olarak şiirsel dilin oluşumuna katkı veren yinelemelerin estetik işlevler de üstlenerek şiirin güzelliğini ürettiğini söyleyebiliriz.

SONUÇ

Şiir dili, estetik değeri yüksek ve bu yönüyle sınırları katı bir anlatım biçimi olsa da bünyesinde yinelemelere sıklıkla yer vermektedir. Bu durum rastlantısal değil, nedenseldir. Şairler, şiir dilinin üretim özgürlüklerini kısıtlayan bu sınırlılıklarına karşın yinelemeleri kullanırlar. Bu yinelemeler üç ana türde olabilir: Birincisi en küçük yineleme türü olan sesbirimsel yinelemedir. Sesbirimsel yinelemeler, şiirde tek harf yinelemesine dayanır. Buna göre yinelenen harfler; işlevine göre şiirde aliterasyon, asonans, iç uyak, redif ve yarım uyak olabilir. İkinci ana başlık ara yinelemelerdir. Ara yinelemeler, sesbirimsel yinelemeleri aşan ancak sözcük boyutuna ulaşmayan biçimbirim, biçimbirimlerin ya da birden fazla sesbirimin yinelenmesidir. Bu kapsamda ara

yinelemeler antimetathesis/kalb, iç uyak, palindrome, redif, tam uyak ve zengin uyak ismini alabilir. Yinelemelerin üçüncü ve son türü ise çoklu yinelemelerdir. Çoklu yinelemeler, yineleme türlerinin en geniş grubudur. Bu grup, en az sözcük boyutuna sahip hatta sözcük boyutunu aşan (sözcük, söz öbeği, ifade, dize, dizeler vb.) yinelemeleri kapsar. Bu yineleme türü şu başlıklardan oluşur: anadiplosis, anaphora, antimetabole/chiasmus, antistrophe, cinas, concatenation, epanados, epanalepsis, epizeuxis, iştikak/polyptoton, müşakele, palillalia, polysyndeton, redif, reduplication, refrain/nakarat, symploce, tekrar ve triplication.

Yinelemelerin bu çeşitliliğine ek olarak işlevsel çeşitliliği de vardır. Yinelemeler; şiir dilinin katı kurallarına karşıt olarak değil, ona destek olarak ortaya çıkar. Dizelerin şiirselliğinin artması şiirsel söylemi, şiirsel söylem ise dizenin şiirdeki egemenliğini artırır. Böylece dize, şiirin esas birimi hâline gelir. Diğer yandan yinelemeler, doğal olarak biçimsel ve algısal otomatizm üretir. Bu sanatsal algılamamanın istediği bir şey değildir. Sanatsal algılama biçimi fark etmektir. Ancak yinelemeler; paradoksal bir biçimde önce otomatizmi üretir, ardından bu otomatizmi yinelemelerin kesilmesiyle yıkar. Böylece okurun sanatsal algısı artırılır. Çünkü sanatın öncelikli amaçlarından biri sanatsal algıyı artırmaktır. Yinelemeler, bu yolla sanatsal algıyı artırır. Yinelemeler, benzer bir katkıyla Gestaltçıların belirttiği şekil-zemin ilişkisini oluşturarak okurun alımlama sürecini destekler. Yinelemelerin algısal ve alımlamanın yanı sıra en yaygın işlevlerinden bir diğeri ise ritim yaratmasıdır. Ritim kazanan dizeler, metnin şiirselliğini artıracaktır. Öyleyse yinelemeler, şiirsel dilin üretiminde de önemli derecede pay sahibidir. Yinelemelerin metnibilimsel işlevleri arasında metnin var olmasını sağlamasından yani bağdaşıklık oluşturmasından söz edilebilir. Ayrıca yinelemelerin niteliği, zaman zaman nazım biçimlerini değiştirebilir. Örneğin terkîb-i bend ile tercî-i bend arasındaki ayırım yinelemelerin niteliğinden kaynaklanmaktadır.

Şiirin sıradan bir tekniği yanılışıyla kabul edilen yinelemeler, özünde oldukça içerikli bir konudur. Bu çalışmada yinelemelerin biçimsel yönü üzerinde durulmuştur. Günümüzde şiir dili üzerine çalışan araştırmacılar; yinelemelerin anlamsal yönünü de ele almayı, bununla birlikte yabancı terimlerin dilimizde oldukça eksik olan Türkçe karşılıklarını türeterek literatürümüze kazandırmayı düşünebilirler.

KAYNAKÇA

- Abrams, M., & Harpham, G. (2012). *A Glossary of Literary Terms*. Wadsworth: Michael Rosenberg.
- Aksan, D. (2004). *Türkçenin Sözcükleri*. Ankara: Engin.
- Aksan, D. (2013). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. İstanbul: Bilgi.
- Aşkın Balcı, H. (2018). *Metindilbilimin ABC'si*. İstanbul: Say.
- Baldick, C. (2001). *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. Oxford: Oxford University.
- Budak, S. (2021). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Cemal, S. (2014). *Türkçe Bilenin İşi Rast Gider*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Childs, P., & Fowler, R. (2006). *Literary Terms*. London and New York: Roudledge.
- Cuddon, J. A. (1999). *Dictionary of Literary Terms & Literary Theory*. London: Penguin Books.
- Dupriez, B. (1991). *A Dictionary of Literary Devices*. (A. W. Halsall, Çev.) University of Toronto.
- Er, A. (2023). *Güz Kırpıyor Güneş*. İzmir: Şyk Kitap.
- Ergülen, H. (2021). *40 şiir ve bir*. İstanbul: Kırmızı Kedi.
- Ergülen, H. (2022). *üzgün kediler gazeli*. İstanbul: Kırmızı Kedi.
- Ferhad, H. (2022). *Kılıç İpekte Sınır*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Fikret, T. (2012). *Rübâb-ı Şikeste*. İstanbul: Çağrı.
- Güz, N. (1987). Şiirsel İşlev ve Yapısal Çözümleme . *Dilbilim* (7), ss. 83-100. 17.09.2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/pub/iudilbilim/issue/1091/12406> adresinden alındı.
- Hikmet, N. (2008). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Hirik, E. (2018). "Türkçede Tekrarlı Yapı Sınıfları". *Türkiyat Mecmuası* (28/2), ss. 37-65. 20.10.2023 tarihinde <https://iupress.istanbul.edu.tr/en/journal/iuturkiyat/article/turkcede-tekrarli-yapi-siniflari> adresinden alındı.
- Huyugüzel, Ö. F. (2018). *Eleştiri Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Dergâh.
- Karaalioglu, S. K. (1975). *Edebiyat Terimleri Kılavuzu*. İstanbul: İnkılâp ve Aka.
- Keskin, T. (2023). *Ürperti*. İstanbul: Everest.
- Kloepfer, R. (1975). *Poetik und Linguistik*. München: Semiotische Instrumente.
- Kolçak, C. (2021). *Su ve Parya*. İstanbul: Manos.
- Kudret, C. (2003). *Örneklerle Edebiyat Bilgileri-1*. İstanbul: İnkılâp.
- Lanham, R. A. (1991). *A Handlist of Rhetorical Terms*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California.
- Mermall, T. (1990, 03). The Chiasmus: Unamuno's Master Trope. *Modern Language Association*, 105(2), ss. 245-255. 17.09.2023 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/462560> adresinden alındı.
- Mermall, T., & Miller, J. (1990, 09). Antimetabole and Chiasmus. *Modern Language Association*, 105(5), ss. 1127-1128. 17.09.2023 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/462742> adresinden alındı.
- Müller, M. (2010). *Lectures on the Science of Language*. The Project Gutenberg. 17.09.2023 tarihinde <https://www.gutenberg.org/files/32856/32856-pdf.pdf> adresinden alındı.
- Nâcî, M. (2021). *Lügat-i Nâcî*. Ankara: TDK.

- Quinn, E. (2006). *A Dictionary of Literary and Thematic Terms*. United States of America: Facts On File.
- Sakarya, O. (2022). *Zula*. İstanbul: Plüton.
- Sarialioğlu, K. (2015). *temmuz sağanakları*. İstanbul: Komşu-Yasakmeyve.
- Scott, A. F. (1985). *Current Literary Terms*. London: The Macmillan Press.
- Senemoğlu, N. (2011). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Sezer, Ç. (2017). *Küçük Şeyler Mevsimi*. İstanbul: Öteki.
- Sezer, Ç. (2019). *Aklımla Aramda Mavi Bir Şey Var Ferda*. İstanbul: Öteki.
- Soysal, M. O. (1987). *Edebî San'atlar ve Tanınması*. İstanbul: Alemdar.
- Şahin, O. (2021). *Bun*. İstanbul: Mühür.
- Telli, A. (2021). *Vedâ Divânı*. İstanbul: Everest.
- Todorov, T. (2016). *Yazın Kuramı*. (M. Rifat, & S. Rifat, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.
- Türkçe Sözlük* (2011). Ankara: TDK.
- Unutmaz, H. (2021). *Çünkü Onlar Henüz Ölü*. Ankara: Zeynes-Lepistes.
- Uyar, T. (2017). *Büyük Saat*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Wales, K. (2011). *A Dictionary of Stylistics*. New York: Routledge.
- Wilbers, S. (2014). *Mastering the craft of writing*. Cincinnati, Ohio: Writer's Digest Books.
- Yavuz, H. (2013). *Yara Şiirleri*. İstanbul: Yapı Kredi.

Prof. Dr. Soner Akpınar

**ÇAĞDAŞ
TÜRK ROMANINDA
6-7 EYLÜL OLAYLARI**

Rumlar Etnisite ve Kimlik

Günce Yayınları

MUNİS FAİK OZANSOY

Yaşamı, Yapıtları, Sanatı

H. Yasemin Mumcu

Günce Yayınları

FAİK ÂLİ OZANSOY

YAŞAM ÖYKÜSÜ, YAPITLARI VE ŞAIRLİĞİ

DOÇ. DR. SEVİM KARABELA ŞERMET

Günce Yayınları

Başka Bir Tarih Hayal Etmek

**TÜRK EDEBİYATINDA
ÜKRONYA**

MURAT GÜR

Günce Yayınları